

politikai szerepet, ha tevékenységét erre az emberi szabadságra alapozza." Általában az egész gondolatsorban fontos szerepet játszik az emberi szabadság fenntartás nélküli elismerése éppen úgy, mint az éles társadalomkritika megkövetelése.

Mindez nagyon szépen hangzik, de néhány kérdést azért még tisztázni kellene. Mindenekelőtt be kellene bizonyítani, hogy az evangéliumokból és az eddigi teológiai hagyományból egyértelmű társadalomkritika következik. Vagy legalábbis kikövetkeztethetők olyan alapelvek, amelyeket minden teológus elfogad, és amelyekre azután egy társadalomkritika alapozható. Erről azonban szó sincs. Annál kevésbé, mert minden teológus más-más konkrét társadalmi térben áll és más-más „poliszra” kell reflektálnia. A teológusok között fennálló óriási véleménykülönbségeket a politika kérdéseiben nem hidalhatjuk át azzal, hogy személytelenül valamiféle „politikus teológiáról” beszélünk és azt mint gondolkozó, reflektáló alanyt emlegetjük. Gondolkoznia, reflektálnia kell viszont *minden embernek*, akit embertársaiért valamiféle felelősség terhel, így a teológusnak is. És ha ő a keresztény tanítás alapján jut valamiféle következtetésre, ez annál jobb lesz. De ez mindenkor csak az ő személyes véleménye lesz, amelyet a többiek vagy elfogadnak, vagy elutasítanak. Természetesen meg kell lennie a jogának, hogy megmondja a véleményét az egyházon belül éppen úgy, mint a társadalmon belül. De egy személytelen „politikus teológia” imperatívuszának fölállítása mindig magában hordja az ideologizálódás veszélyét.

Egyébként ezen a téren is érvényesek a már korábban mondtak. A szabadság és a szociális igazságosság követelményét a kereszténység minden további nélkül magáévá teheti, de sohasem szabad megfedkezniük arról, hogy sajnos nem a keresztények voltak, akik ezeket elsőként követelték. És ha tüzetesen végigolvassuk a „politikus teológia” eszméit és követelményeit, alig fogunk közöttük olyat találni, amelyet már korábban profán oldalról meg ne fogalmaztak volna. Bármilyen jó szándékkal vannak is a „politikus teológusok” eltelve, munkásságukat azzal kellene kezdeniük, hogy eszméiket elsősorban a saját köreikben, vagyis az egyházon belül próbálják meg érvényre juttatni. A II. vatikáni zsinaton jelentős lépés történt ez irányban, sajnos azonban még mindig nagyon távol vagyunk attól, hogy egyházunk a szabad embereknek — akiket Jézus szavai szerint az igazság tett szabaddá — testvéri közössége legyen. Holott társadalomkritikánk szavahiheletősége is ettől függ, mert mindazt, amit az egyes embernek, vagy az emberi társadalomnak mondunk, csak akkor hallgatják meg és hiszik el, ha egész magatartásunk kezkesedik érte.

EGY MAGYAR „KERESZTÉNYSZOCIALISTA” GIESSWEIN SÁNDOR POLITIKAI BREVIÁRIUMA

A XIX. század végének és a XX. század első évtizedeinek egyik legkiemelkedőbb (kellőképpen azonban mindmáig nem méltányolt) magyar és katolikus közéleti személyisége volt Giesswein Sándor, a keresztényszociális eszméknek, sőt magának a „keresztényszocializmusnak”, valamint a demokráciának és a békének rettenthetetlen szószólója, aki 1905-től 1923-ban bekövetkezett haláláig parlamenti képviselő is volt. *Dr. Kunos Aladár* nyugalmazott országgyűlési elnöki tanácsos páratlan szorgalommal gazdag dokumentációs anyagot gyűjtött össze, amelyben Giesswein Sándornak a közel két évtized alatt elhangzott minden jelentősebb parlamenti felszólalását följegyezte. Ebből az általános körtörténeti szempontból is érdekes anyagból válogattuk ki az alábbi szemelvényeket, amelyek egyaránt tanúsítják Giesswein Sándor nagyszerű emberségét és politikai éleslátását.

Giesswein Sándor 1856-ban született és mint győri egyházmegyes pap, már 1895-től tagja volt a győri városi törvényhatóságnak. Tíz évvel később, tehát közel

ötvenéves korában lett az országgyűlés tagja, a magyaróvári választókerület képviselőjeként először néppárti programmal. Később a maga alapította keresztény-szocialista párt képviselője volt.

Az 1905-ös parlament rövid életű volt, és Geisswein Sándor első jelentősebb parlamenti felszólalásai az 1906-ban összeült országgyűlés egyes ülésszakaira estek. Első felszólalása e parlamenti ciklus folyamán a felirati javaslatnál hangzott el, amikor is kifejtette: helyesli, hogy a felirat hangos szóval követeli a munkáskérdés tárgyalását és megoldását. Mint mondotta, távol van attól, hogy a sztrájkot általánosságban elítélje, mert az egy neme az obstrukciónak, a munka obstrukciója a tőke ellen, s mint a parlamenti életben is vannak jogosult obstrukciók, úgy vannak a munka terén is jogos sztrájkok. „En a szabadságot tisztelem — mondotta szó szerint Giesswein —, míg azzal vissza nem élnek. Nekünk, a törvényhozásnak, nézetem szerint, a munkáskérdésben is az kell, hogy lebegjen a szemünk előtt, hogy a munkások védelmet találjanak és a munkást ott, ahol igazságtalanságot követtek el ellene, megvédjük a munkaadóktól, a munkaadókból és munkásokból egyaránt összeállított állandó bíróság létesítése és felállítása által.”

Az 1906—10-es országgyűlés legjelentősebb törvényjavaslata volt az, amely a gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszonyt volt hivatva szabályozni. A költségvetés mellett ennek a javaslatnak volt a leghosszabb és legélénkebb vitája. Giesswein Sándor mindjárt a vita második napján felszólalt és első szavaival azokkal szállt vitába, akik azt hangoztatták, hogy ez a javaslat nem időszerű.

„Amidőn a törvényjavaslat tárgyalásába belemegyünk — mondotta Giesswein —, a mai kor, sőt azt lehet mondani a jövőnek szociális helyzetét, viszonyait kell szemünk előtt tartani. Epp ezért tartom én nagyon időszerűnek ennek a témának tárgyalását, mert akkor, midőn egy politikai átalakulás előtt állunk, először a szociális alapot kell erősen megvetni. Időszerűnek tartom azért, mert itt kifejezésre kell jutnia annak az elvnek, hogy ha a munka egyenjogú tényező a társadalmi életben, legyen egyenjogú tényező a politikai életben is. Azt tartják az etimológusok, hogy ez az angol szó lord, úr, eredetét tekintve annyi, mint kenyéradó. A modern kor szociális felfogása nemcsak az urat tekinti kenyéradónak, hanem azt a munkást is, aki a munkájával létrehozza azt a kenyeret. Mikor a törvényhozás a munkás, a gazdasági cseléd viszonyaival foglalkozik, akkor belátja annak nagy fontosságát, hogy a mi munkásaink szociális állását meg kell erősíteni, meg kell védelmezni munkásainkat mindenféle kizsárolás ellen. A múltkor hallottam egy közbeszólást, amely igen elszomorított engem. Valaki azt mondotta, hogy a gazdasági cselédek fizetett ellenségek. Igazán szomorú volna, ha ez a mondás igazságon alapulna. De igazsággá válik, ha mi a munkásokkal nem törődünk úgy, amint velük törődnünk kell... A munkást nemcsak megfizetnünk, hanem becsülnünk is kell. Hiszen a munka a mi kultúránk alapja, munka nélkül nem képzelhető el semmi kultúra és éppen az a munka, amellyel a földművesmunkás dolgozik, mintegy gyökere a fának, melyből a mi kultúránk kivirágzik, és amelynek alapján a mi nemzeti fejlődésünk gyümölcsöt terem. Ha ezeket a gyökereket nem gondozzuk, ha ezeket elmetszük, a mi nemzetünk fája sem virágot, sem levelet, sem gyümölcsöt nem fog hozni... Ha mi attól tartunk, hogy szocializmus, vagy szociáldemokratizmus fészkelje magát, akkor legyünk szocialisták és legyünk demokráta is, mert hogy ha ezt a két elemet, mint oxigént és nitrogént egyesíteni tudjuk magunkban, akkor olyanok leszünk, mint az életető levegő... Nem csak atyáskodónak kell a javaslatnak lenni, hanem a testvéries érületnek is végig kell vonulni a törvényjavaslaton. Azt akarjuk, tisztelt Ház, hogy érvényesüljön az az elv, melyet én minden szociálpolitika sarkalatos elvének tartok, hogy minél többnek minél több jólétet kell biztosítani... Megszoktuk azt, hogy ha valami maradiságról, elnyomatásról beszélünk, csak azt mondjuk, a jobbágyság jobbágyság korszakában. Hát tanulmányozzuk kissé a történelmet, menjünk végig a jobbágyság fejlődésének és viszontagságainak egymásutánján, és meg fogjuk látni, hogy a jobbágyság idejében nagyobb védelem, illetve törvényes védelem volt a jobbágyság számára, mint ma van a munkás, a cseléd számára... Nekünk bizto-

sítanunk kell a munkás számára az oly fórumot, hol felléphet és hol megmondhatja, hogy a szerződés, mellyel szerződötve lett nem méltányos, nem igazságos. A törvényhozásnak oda kell törekednie, hogy a munkaszerződés ne legyen magánjellegű, hanem mindjárt ott a megkötéskor a munkás találja meg benne a maga védelmét. Mindaddig, míg csak a munkaviszonyok összeállításánál nem találunk olyanféle remédiomot, hogy a munkauzsorával kötött szerződések érvénytelenek legyenek, a munkásnak sajnos nincs más eszköze az ő igazságának védelmére, mint a sztrájk. Nagyon méltányolom azt, amit a javaslat indokolásában mond, hogy a társadalomban békét akar megalapítani. De hozzáteszem, ki a társadalmi békét akarja, annak akarnia kell a társadalmi igazságot is, mert a békétlenséget rendszerint az igazságtalanság hozza létre.”

1911 márciusában (még a régi, az újráválasztott előtti országgyűlésben) a költségvetési vita során mondott beszédében bevezetőül a pacifizmusról értekezik Giesswein, melyet sokan elfogultan a gyávaság jeléül tekintenek, vagy pedig antimilitarista törekvéseknek tanúsítják azt a nemes törekvést, mely az állandó békének lehető biztosításával az iparnak, a földművelésnek és a közművelődésnek előrehaladását van hivatva biztosítani. Abból, hogy a mi népünk nyugodt, még nem következik az, hogy nem kell neki a szabadság. Az a szabadság, a politikai jogok fejlesztése, a népakarat tiszta nyilvánításának biztosítása, nemcsak annak az éhes milliószámú népnek kell, hanem mindannyiunknak, kik a magyar kultúrát elő akarjuk mozdítani. Ezért tény az, hogy nekünk egyszersmind meg kell alapoznunk azt a szabadságot, nekünk a népnek meg kell adnunk azt a kellő műveltséget, mely egyszersmind a szabadság élvezetéhez vezet. Azért nekünk kettős kötelességünk a nép művelődését, a nép oktatását minden lehető módon előmozdítani. A béke érdekében e beszéde végén Giesswein Sándor határozati javaslatot nyújtott be a hágai konferenciának az 1913-as évben való összehívására. A javaslatot a ház és a kormány is elfogadta, megvalósítására azonban az akkori nemzetközi politikai helyzetben már nem kerülhetett sor.

1911 decemberében a kultusztárca vitájánál szólalt fel és tett hitet a nevelés és oktatás demokratizmusa mellett. Hangoztatta, hogy a népnevelésnek kell megalakotnia a nemzeti egységet. Miben áll ez? Nem a faji egységben, hanem a kultúra egységében. Fontos viszont, hogy a tanítóképzőkben a hazai nemzetiségek nyelvét is tanítsák és ez a középiskolákra is vonatkozik. Fejleszteni kell a teológiai oktatást is, és ezzel kapcsolatban idézte fel Giesswein Sándor sokszor és sokat emlegetett kedvenc gondolatát, a katolikus autonómia ügyét, amelyet sürgősen megvalósítandónak tart. Magyarország egy új átalakulás stádiumában van — mint mondotta — a demokratikus irány felé. Ehhez pedig hozzátartozik, hogy mintegy párhuzamosan a politikai demokráciával, egyszersmind az egyházi életnek ezt a demokratikus fejlődési mozzanatát is előmozdítsuk. „Két út van előttünk, vagy a bizantinizmus, vagy a szeparáció. És akkor én, ismétlem, azt mondom inkább, legyen a szeparáció.”

Nézeteinek tömör foglalatát fogalmazta meg Giesswein Sándor 1913-ban a belügyi tárca költségvetésének tárgyalásán, amikor azokról az előítéletekről szólt, amelyekkel, mint mondotta, több képviselőtársánál is találkozott: „Vannak, akik a keresztényszociális eszméket utólráhetetlen idealizmusnak tartják, mintha utópia volna mindez, s nem számolnánk az élel realitásaival. Egy francia államférfi szerint a ma utópiája az a holnap nap realitása. A mi idealizmusunk a társadalmi rend megerősítését és a nemzeti lét fokozását kívánja elérni. Mert amidőn mi a szociális szót használjuk, kiegészítve azt a keresztény gondolattal, tulajdonképpen — hogy úgy mondjam — egy tautológiát követünk el, amennyiben az igazi keresztény érzésben benne van a szocializmus érzése és az igazi szociális törekvéseket csakis valódi keresztény meggyőződéssel lehet aláírni. Az a szocializmus, amelyet mi követünk, egyszersmind olyan, amely a társadalmi erőknek egyensúlyát kívánja elérni, azt az egyensúlyt, mely az egyén törekvései és az egész társadalom törekvései közt megvan. Ezek hathatnak ugyanúgy, mint egy ellentétes

erő, de mégis úgy, mint a pozitív és negatív villamosság paralel haladva egymást az áramban erősítik, úgy ezt a két erőt nem egymással szemben, hanem egymással mintegy párhuzamosan kell helyezni és akkor egymást erősíteni fogják. Épp ez a törekvése a mi pártunknak és ezért nem elérhetetlen ideálokért, hanem elérhető dolgokért küzd, azt a szép és nemes célt tűzvéni ki maga elé, minél többeknek minél több boldogságot...”

1915 májusában a már dülő első világháború alatt szól hozzá Giesswein Sándor a felhatalmazási javaslatához. Károlyi Mihály nagyszabású programszerű beszédéhez kapcsolódva azt mondja, hogy a háború olyan, mint az influenza, mely próbára teszi az emberi szervezetet és megtámadja annak leggyengébb szervét. Kinek a tüdejét, kinek a szívét stb. „Ha egész objektíven nézzük nemzetünk bajait a mostani háborúban, azt kell megállapítanunk — mondja szó szerint Giesswein —, hogy a mi szociálpolitikai intézkedéseink a leggyengébbek. A rokkant-ügy rendezése egyike azoknak a dolgoknak, amelyekre nem gondoltunk. Hogy ha más tekintetben iparkodtunk volna a rokkant-ügyet általánosságban rendezni, akkor a háború rokkantjainak ügye nem lenne olyan nehéz. Mert a munkának is vannak rokkantjai... Egészen céltudatosan kereszülvitt szociálpolitikai intézkedésekre van szükség, amelyek által abba a helyzetbe hozzuk a rokkantakat, hogy képességeiknek megfelelő munkával fenntarthatassák magukat. A rokkantak ügyeivel eddigi foglalkozásunk inkább csak karitatív működés jellegével bírt. Az ilyen jótékonyaság nemhogy szép és nemes eredményeket érhetne el, de sokszor károkat okoz. Nem szeretnénk, ha az egész dolog csak patronázs-szerű, gyámkodási színezettel bírna. Az állam és a társadalom működésének a rokkant téren egymást ki kell egészítenie s nem egyiknek a másakra hátrítani a teendőket. Nem akarunk rokkant zárdákat, vagy a rokkantakat az aggok házába hozni, hanem lehetőleg azt akarjuk, hogy a rokkantak saját régi miliójukban fejleszthessék ki képességüket és erejüket. E tekintetben nagy gazdaságpolitikai körütekintésre is van szükség.”

Nagyon jellemző és leleplező Giesswein Sándornak a fenti után néhány nappal később elhangzott felszólalása, a „képviselőválasztások feletti bíraskodás módosításáról” szóló törvényjavaslatl kapcsolatban. Giesswein fontosnak tartja, hogy „biztosíttassék a választások tisztasága, amelynek egy panaceaája van: a teljesen egyenlő titkos választás, amelyet az 1913-as törvény elmulasztott megvalósítani. Ha a választójogot a legcsekélyebb mértékben is ki akarjuk fejleszteni, akkor a választás erkölcsi bázisát kell megadni. És ez az erkölcsi bázis pedig mindaddig hiányzik, amíg az etetést és itatást a törvény megengedi, sőt mintegy kötelezővé teszi. Igaz az is, hogy ebben mértéket tartani nem lehet, s ha valaki csak az okvetlenül szükségesre szorítkozik, akkor azt mondják róla, hogy smucig jelölt. Itt az ideje annak, hogy a magyar nemzet becsületét reparáljuk, hogy többé ilyen gyalázatos választások Magyarországon meg ne eshessenek, olyan választások, amelyek miatt minket az egész világon mindenütt kinevetnek. Minden nemzet iparkodott a választásoknál előforduló visszaéléseket nyesegetni, visszaszorítani. Sokszor hallani, hogy Angliában is sokba kerülnek a választások, de ott a pénzt felvilágosító iratokra költik, míg nálunk vesztegetésekre. A tervezett decentralizáció csak azt fogja eredményezni, hogy az eddigi egy-két hely helyett, öt-hat, esetleg tíz helyen lesz majd etetés s itatás és több helyen lesz verekedés.” A javaslatban nem látja biztosítva kívánalmait, ezért azt nem teheti magáévá.

1917. március 31-én az oroszországi eseményekkel kapcsolatban a népszabadság ügyében szólalt fel Giesswein Sándor a Vázsonyi Vilmos és képviselőtársai által előterjesztett indítványhoz. „Tisztelt Ház, habár magam vagyok, de oly pártnak vagyok tagja, amely programjával felfegyverkezve azzal léphet a nyilvánosság elé, hogy a döntőbíróaság intézményét kívánja a népek között életbe léptetni. Ennél fogva hivatva érzem magam, hogy én is üdvözöljem azt a lépést, amelyik történik s amely remélhetőleg közelebb visz bennünket a nemzetek közösségéhez és kölcsönös megértéséhez. Mert természetből nem gyűlölnek egymást a nemzetek, hacsak mesterségesen nem szítják a gyűlölködést... Az orosz nemzet fölszabadulása fölött minden a szabadság iránt érző nemzet örömet érez, és remélhető, hogy e

szabadság tovább fog terjedni és az igazi demokrácián fog alapulni. Reméljük, hogy a népek összeölelkezését és kölcsönös megértését fogja meghozni.”

1918 júniusában Lovászy Mártonnak a sztrájkok ügyében elhangzott napirend előtti felszólalása után kezdődött a választójog reformjáról szóló törvényjavaslat vitája, amelynek során Giesswein Sándor a többek között ezeket mondta: „Nem szabad arról megfeledkezünk, hogy nem mi, akik itt vagyunk a Házban, alkotjuk a törvényeket. Még az autokraták törvényei sem készülnek annak a császárnak vagy imperátornak fejében, hanem a milió alkotja azokat. Mindenkinek, aki törvényt alkot, figyelembe kell venni a közszükségleteket és a közóhajokat. II. József császárnak voltak igen egészséges, előrehaladott nézetei és kétségtelenül jó szándékú volt. De nem tudott behelyezkedni a milióbe, és nemzete éppen ezért nem tudta megérteni. A parlamentnek is, hogyha törvényeket akar alkotni, amelyek a nép életébe belevágnak, beleilleszkednek, kontaktusban kell lennie a néppel. Úgy látom sajnos, hogy nemzetünket, sőt a képviselők lelkét sem járta még át egészen az az öntudat, hogy itt nagy jelentőségű törvényalkotásról van szó. Elmulasztottuk azt, hogy belevittük volna abba a magyar nép mentalitását, gondolkozását. Ha azt akarjuk, hogy legyen egy demokratikus választójogunk, a néptömegek elé kellett volna menni. Választói blokk-gyűléseink sajnos beszáradtak. Tulajdonképpen a múlt év szeptemberében kellett volna a nép milliói elé vinni a kérdést... 1848 óta 1918-ig semmi lényeges változtatás nem volt választójogi törvényünkön, holott meg kell ragadnunk minden alkalmat, amikor fejleszthetjük parlamentáris rendszerünket... Mirabeau szerint minden népképviseleti rendszernek arra kell törekednie, hogy minél hűbb tükörben és minél jobb skálában adja vissza az egész ország hangulatát és közvéleményét. Nehézményezendő a nők választójogán esz-közölt bizottsági változtatás, mert a nők hivatása, hogy a pacifizmus szellemét élesszék. Erthető, hogy politikai szempontból Kruppék, Skodáék, Weismannfrédék és Wolffnerék nem lelkesednek a nők politikai jogai iránt... A kapitalizmus egocentrikus irányzata az, ami a társadalmi életben válaszfalakat állított fel, nemcsak egyes osztályok, de az államok között is, hogy útját állja a kölcsönös megértés erejének, s ez aztán a világháborúhoz vezetett. Tisza és Andrássy a választójog korábbi vitája során azt mondta, hogy a nyílt karakterrel nem egyeztethető össze a titkos választói jog. Nemcsak bennem, a választói blokkban Károlyi Mihályék részéről is felmerült az az aggodalom, hogy nem szabad a vidéki választókat ily módon deklasszifikálni.”

Ezt a beszédét azzal fejezte be, hogy akár elfogadja a Ház a női választójogra vonatkozó javaslatot, akár nem, a községi és törvényhatósági választásoknál a nők részére aktív és passzív választói jogot kíván biztosítani, ezért ez ügyben határozati javaslatot ad be. A háború alatt ezenkívül még egy fölszólalása volt Giesswein Sándornak, és ez 1918. október 17-én hangzott el. Ekkor, többekkel együtt ő is úgy látta még, hogy „talán csak egy-két nap, vagy egy hét választ el a békekötéstől bennünket”, s mint mondta, nagyon jó, ha ez így van, hiszen itt tulajdonképpen arról van szó, hogy a háború után kialakuló új világrendbe, Európa új erkölcsi és jogi rendjébe Magyarországnak, mint új erkölcsi és politikai renddel felruházott országnak kell belépnie.

Giesswein Sándor 1920-ban folytatta parlamenti szereplését, amikor a rövid életű tanácsköztársaság, majd az azt követő fehérterror után az első és második nemzetgyűlésbe ismét a magyaróvári választókerület választotta képviselőjévé. Hatvannégy éves volt ekkor ez a páratlan műveltségű, világos látású és tiszta erkölcsű politikus, s mindössze három év volt még hátra életéből. Akinek csak megközelítő fogalma van róla, hogy milyen volt Magyarországon a húszas évek legelejének politikai légköre, az méltányolni tudja, mekkora erkölcsi bátorság kellett Giesswein Sándor akkori fölszólalásaihoz, amelyekből az ezután következőkben mutatunk be néhány szemelvényt.

1920 novemberében került a nemzetgyűlés elé egy törvényjavaslat, amelynek feladata a hivatalos szöveg szerint „a földbirtok helyesebb megoszlásának szabá-

lyozása" volt. „Végre-valahára — mondotta Giesswein Sándor — a nemzetgyűlés elé került egy törvényjavaslat, amely keresztényszocialista programunknak lényeges pontja, és egy igazi szociális érdeket és szükségességet van hivatva kielégíteni. A földbirtok terén régtől fogva voltak bizonyos közösségi jelek a különféle népeknél, mint például nálunk a közlegelők, az oroszoknál a *mir*, a délszlávoknál a *druztna*. Vitathatatlan, hogy van a földbirtoknak expanzív jellege és ez a kapitalizmusra mutat, s a társadalomnak, a köznek kárára lehet, ha valakinek félmillió hold földje van." A parlamenti napló tanúsága szerint Giesswein részletes történeti ismertetést adott a földbirtoklási küzdelmekről és utalt arra a mondásra, mely szerint a magántulajdon szentség. Ezt ő a katekizmusban a hét szentség között nem tanulta, de mint pap csak azt mondhatja, hogy ha szentség, akkor részesüljön benne mindenki.

Két hónappal később a kormányprogram feletti vitához szól hozzá. Mint mondotta, felszólalásának indoka az, hogy a parlament eddigi egyéves működésében nem látja a tetteket. Márpedig a tétlenséggel nem lehet segíteni a szociális bajokon. Arra a közbekiáltásra, amely a Galilei-kört emlegette, csak azt válaszolhatja, hogy „ha a tisztelt képviselő úr a Galilei-kört említi, annyit mondhatok, hogy egyet láttam ott: azok az emberek dolgoztak. Ha mi, keresztény meggyőződésű emberek szintén úgy dolgoztunk volna, akkor azok a bajok nem zúdultak volna reánk. Azt a destruktív és forradalmár szót most olyan hamar vágják a levegőbe. Amit mi akarunk, az mindössze az, hogy Magyarországon ne legyen egy újabb Bachkorszak, ne legyenek mindenütt spiclik, árulók."

Ugyanebben a felszólalásában beszélt a sajtószabadság kérdéséről és a cenzúráról, mely utóbbinak az a módja, amelyet most alkalmaznak, egyenesen a nevetségességig megy. Azt a szót, hogy nemzetköziség, nem engedik kinyomatni. Ha nálunk nincs megengedve, hogy szabadon írassunk olyan dolgokról, amik az általános európai műveltséghez tartoznak, mi lenne egy Romain Rolland vagy Förster könyvével, ha itt jelennék meg. Ugyanakkor megengedik azt az útszéli hangot, amely a sajtó egy részében elharapózott. Ez csak durvaságra uszítja a kedélyeket, amelynek egy szomorú példáját mondja el. Gyerekekről szól a történet. „Az én gyermekkoromban is előfordult, hogy zsványosdit játszottak a gyerekek, de ezek most héjjasdit játszottak és egyik társukat — mint zsidót vagy kommunistát, nem tudom — felakasztották és elvesztették a lélekjelenlétüket, és a szomszédba siettek segítségért. Mire visszajöttek a gyerek már halott volt."

1922 elején került sor a parlamentben az ún. felhatalmazási javaslat vitájára, amelynek során ismét felszólalt Giesswein Sándor és e felszólalás keretében a legvilágosabban és a legtisztábban fogalmazta meg saját szociális programját. Kifejtette, hogy a szociális kérdés szerinte elsősorban gazdasági kérdés, majd szó szerint ezeket mondotta: „Marxnak éles szeme volt, sokat meglátott, amit előtte nem láttak meg mások, de azért én azt mondom, hogy Marx egy szemmel látott, ő maga előtt csak a kockának egy lapját látta, de azt nagyon jól látta. Az a nagy különbség van azonban a két szemmel és egy szemmel való látás között, hogy aki két szemmel néz, az annak a kockának másik oldalára is rá tud tekinteni. Ez a hibája nemcsak Marxnak, hanem elleneseinek is megvolt. Azok közül igen sokan megint csak annak a kockának másik oldalát, mondjuk a vallásos vagy erkölcsi oldalát látták, ők is ugyanolyan egyoldalúságban voltak. Pedig a fő feladat az, hogy a kétféle nézőpontot össze tudjuk egyeztetni. Aki ennek a kockának inenső oldalát látja, beszélje meg azzal, aki a másik oldalát is látta, hogy mit láttak és egyeztessék össze a különféle tapasztalatokat és ismereteket. Akkor nem fog megtörténni, hogy Marx hívei vallásellenes, vallásгүйnyoló és gyűlölő térre mennek át, és a másik oldal sem fogja a szociáldemokráciát, mint vallástalant, nemzet- és hazaellenes szektát vagy pártot állítani oda. Nekünk bizonyos tekintetben, mint minden kultúrembernek, nemcsak nemzetinek, hanem nemzetközinek is kell lennünk. A mi egész kultúránk nemzeti is, de nagyobb részben, mondhatnám kilencven százalékban nemzetközi, más kultúrák összetételéből fejlődött ki. Ha a szociáldemokrácia materialista irányúvá lett, azt nem ő kezdte meg, hanem az a nem-

zetgazdasági rendszer, amelyet nagyon helytelenül liberálisnak is neveztek, meg klasszikusnak is, amely mint Carlyle nagyon jól megjegyezte, az egész munka-beosztásában, fejlődésében, a nagyipar fejlesztésében megfelelt egy tényező-ről: az emberről. Pedig a nemzetgazdaságnak az ember kell, hogy a központja legyen, s nem a vagyon öregbedése, nem a részvények emelkedése a nemzetgazdaság lényege, hanem, hogy a munkát szabad önrendelkezésű emberek végzik, akiknek joguk van ahhoz, hogy szabadon rendelkezzenek a társadalmi és politikai életben önmaguk felett. Ez nagy hibája volt az elmúlt kornak, s ezen a hibán nekünk együttesen kell segíteni. Ez nem egy pártnak a kérdése, hanem igazi nemzeti, igazi társadalmi kérdés." A továbbiakban a lakásproblémákról szolt, megállapítva, hogy ez is szociális kérdés, valamint a szövetkezetek dolga is, amely nem más, mint a kereskedelem szocializálása, amely ápolja a kereskedelem szellemét, fokozza az igényeket és az új dolgok iránti érdeklődést, ami egyik feltétele a haladásnak.

1923. február 20-án napirend előtti felszólalás keretében jelentette be a parlamentben Giesswein Sándor a reform-párt megalakulását, és ennek programját is ismerteti. A párt a valódi demokráciáért fog küzdeni gazdasági, szociális téren, s az elnyomott nemzetet kívánja felemelni. Oly politikát kíván az államok között, amely kölcsönös megértésre törekszik. Csak egy helyes birtokreform mentheti meg az országot újabb forradalomtól. Prohászka püspök már 1916-ban magáévá tette a földreform eszméjét, és ezt akkor Nagyatádi elismerte és helyeselte. A mai földreform lassú ütemű, s ezért országszerte csak elégedetlenséget szít. Jó lenne mielőbb elkezdeni a törvény revízióját. A választójogot illetően azt kívánja a párt, hogy az általános, nemcsak egyenlő, de mindenütt az egész vonalon titkos legyen. Az adóztatás terén is olyan reformokat kíván a párt, hogy lefelé mérséklődjék az adó, felfelé pedig progresszív legyen. Reformokat sürget a párt az iskoláztatás terén is. Több termelésről nem lehet addig szólni, míg nem tesszük lehetővé a földműves gyermekek szakképzésének javítását. Ha kultúráilag és közgazdaságilag emelkedünk, ez nagy vonzerő lesz. Különbséget kell tenni Kossuth, Széchenyi és Eötvös liberalizmusa és a Tiszák álliberalizmusa között, amely gazdasági züllésre vezetett. Nagy szükség van arra, hogy egyszer már álljon helyre az országban a társadalmi és felekezeti béke.

1923 júniusában hallatja Giesswein Sándor ismét szavát egy újabb felhatalmazási javaslatnál. A rohamosan emelkedő drágulás közepette utal arra, hogy „aki akár a háborúban, akár koszt pénz fejében (egyfajta uzorakamatra kiadott kölcsönt hívtak akkor így — A Szerk.) számmilliókat szerzett, az könnyen hozhat áldozatokat, s a tízezernél több holdnak birtokosa is inkább hozhat áldozatot, mint az a család, mely hetenként talán egyszer ha húst ehet, vagy amely családban a gyermekeknek oly szükséges tejet nem képesek beszerezni. Egy középosztályhoz tartozó, vagy munkáscsalád képtelen a növekvő árakat megfizetni. Az a helyes fajvédelem, ha arról gondoskodnak, hogy a dolgozó emberek, akár az intellektuális osztályhoz tartoznak, akár a gyárakban, műhelyekben dolgoznak, megélhetése, családjuk fenntartása biztosítva legyen. Sajnos e téren a kormány gazdasági politikája teljesen csődöt mondott. A legelső dolog, amivel a törvényhozásnak törődnie kell, hogy a nemzet gazdasági létét fenntartsa és biztosítsa. E kérdéssel szoros összefüggésben áll a belügyi szerkezet. Ha a külföldiekkel érintkezem, valóságos szégyent érzek, amikor kérdezik, hogy hát milyen alkotmányra van Magyarország. A múlt nemzetgyűlés azért hívatott egybe, hogy az alkotmányt megcsinálja, mégsem történt semmi e tekintetben az elmúlt két év alatt. Nem készült el a választójog, hanem helyett jogfosztó választójogi rendelet alapján választattak és az új törvényhozás összeülésétől is eltelt már egy év és semmi sem történt eddig. Még általános vonásokban sincs meg a terv, hogy vajon akar-e Magyarország igazán alkotmányos ország lenni. Csak azt lehet ebből látni, hogy a fortvurstlizást (nehezen lefordítható német eredetű szó, az értelme kb. annyi mint rögtönzött, toldozó-foldozó intézkedésekkel továbbvinni a dolgokat — A Szerk.) fenn akarják tartani a jövő számára.”

Giesswein Sándor utolsó parlamenti felszólalására a közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak létszámcsökkentéséről szóló törvényjavaslat vitáján került sor, 1923. augusztus 29-én. Nem is egész három hónap múlva, 1923. november 20-án jelentette be az elnök, hogy öt nappal előbb, november 15-én váratlanul elhunyt Giesswein Sándor, aki a Ház pártkülönbség nélkül nagyrabecsült, értékes tagja volt, aki a közügyeket „régii és sokoldalú tevékenységével híven szolgálta, s nemcsak a parlamentet, de a hazai római katolikus egyházat is érzékenyen sújtotta hirtelen halála”.

NYÍRI TAMÁS

EGY ENCIKLIKA SZÜLETÉSE

1931. május 15-én volt a negyvenedik évfordulója annak, hogy XIII. Leo pápa kiadta a „Rerum novarum” kezdetű körlevelét a munkások helyzetéről. A pápa demokratikus eszméit a szociáldemokrácia szálláskészítőjének tekintették, „egyes katolikusok is gyanakvoan fogadták, sőt megbotránkoztak rajta” — mondja XI. Pius¹. Mexikóban — Graham Greene írja — szét sem küldték, az érseki palota pincéjében lakat alatt őrizték a veszedelmes és felforgató iratot. A forradalom kitörésekor aztán sebbel-lobbal terjesztették.

Magyarországon sem volt sokkal rózsásabb a helyzet. Egy tanulmány foglalkozott vele a Katolikus Szemlében, s egy a Magyar Sionban. „Schlauch Lőrinc a nagyváradai Katolikus Legényegyletben ragyogó beszédet mond róla”, de az enciklikát magát kevesen ismerhették meg. „Mindjárt a körlevél megjelenése után magyarra fordította ugyan a teljes szöveget néhai Fischer Colbrie Ágoston”. Az Esztergomban, 1891-ben megjelent fordítás azonban csak néhány ember kezébe jutott el. Úgyannyira, hogy a Szent István Társulat az évforduló közeledtén (1931-ben) szükségesnek tartotta, hogy „kiadja a körlevél magyar szövegét a nagy Prohászka Ottokár — XIII. Leo gondolatai lánglelkű megértőjének, magyarázójának és megvalósítójának — fordításában” — írja Lepold Antal az új kiadás előszavában².

XI. Pius pápa a „Quadragesimo anno” körlevéllel ünnepelte meg az évfordulót. Ki akarta fejezni a katolikus világ háláját XIII. Leo iránt, aki „az emberi nemnek a kezébe adta a biztos vezérelveket az emberi társadalom nagy életkérdéseinek, az úgynevezett szociális kérdésnek megoldásához akkor, amikor az leginkább időszerű és szükséges volt” (QA. 4. o.). XI. Pius pápa célja az volt, hogy a „nagy tanítómester” tanítását „bizonyos ellenvetésekkel szemben” megvédje, hogy „egyes fejezeteiben alaposabban kifejtse”, s a „társadalmi bonyodalom gyökerét” fölku-
tatva az üdvösséges megújulás útját megmutassa (QA. 9. o.).

A „Quadragesimo anno” megjelenése után újabb negyven esztendő telt el. Az enciklika készítője, a 81 éves Oswald v. Nell-Breuning jézustársasági szerzetes, a frankfurti egyetem nyugalmazott professzora, a katolikus társadalomtudományok „nagy öregje” a Stimmen der Zeit című folyóirat múlt év májusi számában rendkívül informatív adatokat közölt az enciklika keletkezésének a történetéről. Írásbeli emlékek hiányában — a saját följegyzéseit is kénytelen volt a Gestapo elől menekítve megsemmisíteni — hézagpótló és az enciklika értelmezése szempontjából is jelentős, amit a keletkezéséről megörökít³.

Mi a pápai körlevél?

A pápai körlevél — latinos nevén enciklika — a múlt század eleje óta az egyházkormányzás mellőzhetetlen eszköze. A görögöből átvett „körlevél” (egküklikoi episztolai) a IV. században bukkan föl az egyházi irodalomban. A pápák közül